

EMLÉKEK A KÉSŐ KÖZÉPKORBÓL

German Kinga: *Sakramentsnischen und Sakramentshäuser in Siebenbürgen*

(Szentségtartófülkék és szentségházak Erdélyben)

■ A szentélyek északi falát díszítő szentségházak és szentségtartófülkék a fennmaradt emlékanyag viszonylagos gazdagsága folytán az erdélyi késő gótikus kőfaragóművészet jelentős részét teszik ki. German Kinga munkája a korábban kevésbé kutatott téma átfogó és összetett feldolgozását nyújtja.

A kötet fejezetei sokoldalúan közelítik meg az emlékanyagot, egyaránt kitérve a stílus és az ikonográfia, a műhelygyakorlat, az Eucharisztia-tisztelet vagy a liturgiában betöltött szerep kérdéseire. A tematikus fejezeteket katalógus egészíti ki, amely az 1400 és 1538 közötti időszakból fennmaradt csaknem másfélszáz emléket mutatja be.

A bevezetés után következő második fejezet a terminológia és a tipológia kérdéseit tisztázza. Bár rendeltetésük hasonló, a szentségházak és szentségtartófülkék felépítésükben, formavilágukban és minőségükben nagyfokú változatosságot mutatnak; az egyes területekre jellemző sajátosságok a regionális kutatások fontosságát igazolják. A megrendelés és kivitelezés, a különböző formák és motívumok közvetítéseinek témáit tanulmányozva a szerző összesíti az (elsősorban német területekről származó) írott források tanulságait az erdélyi emlékanyag vizsgálatával, és rámutat a különböző műfajok közötti motívumcsereire.

A harmadik fejezetben a szerző a stílusjegyek vizsgálata alapján összefüggő csoportok elkülönítésére és műhelyek rekonstruálására törekszik. A templomok teljes szobrászati díszére kiterjedő vizsgálódásainak fontos eredménye, a stíluskapcsolatok feltérképezése és datálási kérdések pontosítása

mellett, egy 1491 és 1511 között, föltehetően Segesvár központtal működő műhely tevékenységének rekonstruálása, amelyhez több mint tíz, stílusban és a kivitelezési módban is azonos jegeket mutató darab köthető.

Ezt követően az Oltáriszentség tiszteletének dogmatikai háttéréről és vallásos gyakorlatáról kapunk átfogó képet. A valószínűsítés, az úrnapi szertartások vagy a Krisztus teste konfraternitások tárgyalásánál a szerző rövid, általános bemutatás után elsősorban a középkori magyarországi és ezen belül az erdélyi viszonyokat igyekszik rekonstruálni változatos írott és tárgyi források – liturgikus kéziratok, végrendeletek, különböző műfajú műalkotások – alapján. Az erdélyi Eucharisztia-tisztelet különösen értékes forrása a barcaszentpéteri Corpus Christi-kápolna falképdíszje, melynek elemzése során a szerző a korábbi szakirodalomban gyakran ellentmondásosan leírt eucharisztikus ikonográfia tisztázásához is hozzájárul.

A vallástörténeti háttér megvilágítása után a szerző a szentségházak és szentségtartófülkék rendeltetésének és használatának kérdését járja körül. A felszentelt ostya tárolása mellett az eucharisztikus kisarchitektúra a magánáhitat vagy a személyes reprezentáció céljait is szolgálhatta, bár Erdélyben viszonylag kevés példát találunk a megrendelőre utaló címerdíszítésre. A konkrét használatot leíró források hiányában a szerző az *in situ* fennmaradt berendezések vizsgálatára alapozza megfigyeléseit. A nagyszebeni, medgyesi és kelneki templomokra kiterjedő esettanulmányok során a szentségtar-

tófülkék kialakítása, elhelyezése, vagy a festett feliratokhoz és falképekhez való viszonya megannyi egyedi használati módra utal.

A hatodik fejezet témája a szentségházak és szentségtartófülkék ikonográfiája. Bár az erdélyi emlékeken viszonylag ritkán tűnnek fel figurális ábrázolások, a teljes szentélybelső eucharisztikus programja, az egyes ikonográfiai témához köthető vallásos szövegek és a liturgia mozzanatainak figyelembevételével gazdag értelmezési lehetőségeket biztosít. Az elemzés eredményeképpen sok esetben megállapítható a programadói tudatosság az eucharisztikus témák elrendezésében a szentély liturgikus terében.

A hetedik fejezet mintegy epilógusként a tárgyak utóéletét vizsgálja a reformáció és a 19–20. századi műemlékvédelem tükrében. A szentségházak és szentségtartófülkék reformáció utáni sorsa érdekes adalék a katolikus örökséggel szembeni ambivalens protestáns attitűdök történetéhez. Hasonló ambivalencia jellemzi az emlékek jelenlegi állapotát is; a negatív példák mellett az esetenkénti új felfedezések és szakszerű helyreállítások ismertetésével bizakodó hangnemben zárul a fejezet.

A kötet második felét kitevő katalógusban a 138 szentségházra és szentségtartófülkére kiterjedő helyszíni felmérés eredményeit összegzi a szerző. A tárgyak elhelyezésére, állapotára, méreteire, datálására és leírására vonatkozó alapadatok mellett a stílusjegyekről és analógiákról, valamint a templomokban azonos korszakból fennmaradt más berendezési tárgyakra is olvashatunk. A katalógustételek közötti tájékozódást helyenként megnehezíti, hogy a szerző a történeti hitelesség kedvéért váltakozva használja a német, magyar és román helységneveket a betűrendbe soroláshoz. Az eligazodást segíthetné ugyanakkor egy háromnyelvű helységnév-konkordancia táblázat is a régió nyelveiben kevésbé jártas szakemberek számára, valamint egy helységnévmutató a tanulmányrészben való kereséshez.

A szöveges részeket bőséges képanyag egészíti ki. Az egyes emlékek do-

kumentálása mellett archív felméréseket, erdélyi és közép-európai stílusanalógiákat, ikonográfiai párhuzamokat vagy az egyes templombelső részleteit szemléltető fekete-fehér fotók a téma természetéből adódóan jól betöltik rendeltetésüket.

Bár a szerző elsősorban a késő középkori szentségházak és szentségtartófülkék vizsgálatát tűzte ki céljául, a különböző szempontú elemzések során végig a teljes szentélybelső összefüggésében vizsgálja azokat. Így a templomokban megőrződött ülőfülkék, szószékek, portálok, zárókövek, falképek, szárnyasoltárok és a liturgikus tér egészének vizsgálata érdekes összefüggésekkel gazdagítja az eucharisztikus kisarchitektúra értelmezését.

A szerző egyik megfogalmazott célja, hogy hozzájáruljon Erdély mint művészeti régióhoz az európai művészettörténetbe való integrálásához. A kötetben így végig hangsúlyos a széles közép-európai, főleg német területeket felölelő, kitekintés. A vallásosság és műhelygyakorlat, a stílusjegyek vagy ikonográfiai témák analógiáinak bemutatása és a nemzetközi kutatás új eredményeit is beépítő szakirodalom jól szolgálja ezt a célt. Az összehasonlításokként szolgáló területekkel szemben ugyanakkor az egyik legnagyobb kihívást a műalkotásokra vonatkozó írott források hiányossága jelenti. A jobban dokumentált német területekről idézett források érdekes betekintést nyújtanak a műpártolás és a műhelygyakorlat egyes vonatkozásaiba, az olvasónak azonban állandóan szem előtt kell tartania, hogy mindez nem föltétlenül vonatkoztatható az erdélyi gyakorlathoz.

Bár látszólag egy szűk témakör kimerítő feldolgozását nyújtja, a könyv kérdésfelvetése ennél jóval sokrétűbb és szerteágazóbb. A késő középkori vallásosság, műveltség és művészet kérdéseit egyaránt megvilágító, tartalmi gazdagsága mellett igényes kivitelezésű, hiánypótló kötet így széles körű érdeklődésre tarthat számot.